

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ
АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

СИСОЄВА Світлана Олександрівна

УДК 37: 372.8

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ
ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
УЧНЯ**

13.00.04 - ПРОФЕСІЙНА ПЕДАГОГІКА

**АВТОРЕФЕРАТ
ДИСЕРТАЦІЇ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
ДОКТОРА ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК**

Сисоєва

КИЇВ - 1997

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
Бондар Володимир Іванович, декан
педагогічного факультету Українського
державного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова.

Офіційні опоненти:

-доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Академії педагогічних наук України **Ярмаченко Микола Дмитрович**, Президент АПН України;

-доктор педагогічних наук, професор **Сущенко Тетяна Іванівна**, завідувача кафедрою педагогіки і психології Запорізького обласного інституту удосконалення вчителів;

-доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Федоришин Борис Олексійович**, завідувачий лабораторією психології профорієнтації Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Провідна установа: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра педагогіки, Міністерство освіти України, м.Київ.

Захист відбудеться "8 жовтня" 1997 р. о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України за адресою: 254060, м.Київ, вул. М. Берлінського, 9, 5-ий поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України (254060, м.Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розісланий "4 вересня" 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Цибульська Г. М.

1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження

Формування творчої особистості учня - актуальна проблема сучасної психолого-педагогічної науки і практики. Вона постає через ті ускладнення, які виникають у процесі розв'язання теоретичних та практичних завдань реформування освіти в Українській державі. Одним із стратегічних завдань, визначених у Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), є створення умов для формування освіченої, творчої особистості громадянина, реалізації та самореалізації його природних задатків і можливостей в освітньому процесі. Суть основних суперечностей, які виникають у процесі розв'язання зазначеної проблеми, полягає в необхідності виховання нової генерації педагогічних кадрів і нерозробленості комплексу теоретичних і методичних основ щодо забезпечення підготовки вчителя до формування творчої особистості учня та у невідповідності між соціальною потребою в творчій особистості громадянина і відсутністю скоординованої підготовки вчителів до її формування в системі професійної освіти. За таких умов виникає об'єктивна потреба вивчення й усунення цих суперечностей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що дослідженню проблеми педагогічної освіти завжди надавалася належна увага, зокрема таким її аспектам як неперервності (А.М.Алексюк, В.І.Луговий, В.К.Майборода, О.Г.Мороз та ін.); формуванню і розвитку педагогічної майстерності (Б.Д.Грінченко, І.А.Зязюн, Л.І.Рувінський, Н.М.Тарасевич, Г.Ф.Чупилко та ін.); формуванню особистісної культури (В.О.Кан-Калик, О.П.Рудницька, Р.І.Хмельюк та ін.); підготовці студентів педагогічного вузу до професійної діяльності (О.О.Абдулліна, Е.П.Бєлосерцев, В.І.Бондар, В.А.Семиченко, М.І.Шкіль та ін.) тощо.

Творчість учителя вивчалася як об'єктивна ознака його педагогічної діяльності (В.В.Андрієвська, М.Ф.Ломонова, Л.М.Лузіна, О.І.Піскунов, О.Е.Приходько, В.В.Сагарда та ін.), визначалися основні риси творчого вчителя (В.О.Лісовська, Н.В.Кичук, М.Д.Нікандров, М.М.Поташник та ін.), вивчалися умови розвитку його педагогічної творчості (Ю.К.Бабанський, В.І.Загвязинський, Р.Х.Шакуров, та ін.), шляхи підвищення рівня творчої діяльності вчителя (Є.С.Левчук, І.Г.Канєвська, О.Є.Карпова, А.К.Маркова, І.П.Раченко та ін.). Підготовка вчителя до педагогічної творчості розглядалася в працях І.М.Гуткіної, І.П.Івановської, Н.В.Нєстерової.

В.П.Свердлової та інших.

Діяльності педагога, спрямованій на розвиток творчих можливостей учнів у навчально-виховному процесі, присвятили свої дослідження В.І.Андрєєв, О.М.Матюшкін, В.О.Моляко, О.Я.Савченко, Т.І. Сущенко та інші.

Певною мірою практичній підготовці майбутніх учителів до творчої професійної діяльності сприяло узагальнення і висвітлення в педагогічній літературі творчого досвіду роботи вчителів-новаторів.

Однак проблема підготовки вчителя до формування творчої особистості учня середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу ще недостатньо досліджена як в теоретичному, так і в методичному аспектах, що позначається на практичній діяльності вчителів і викладачів у системі професійної освіти.

Враховуючи актуальність визначеної проблеми та об'єктивну потребу в творчій особистості як основній рушійній силі суспільства на шляху до прогресу, недостатню дослідженість проблеми, темою дисертаційного дослідження обрано: *"Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня"*.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України при розробці теми "Психолого-педагогічні основи професійної підготовки вчителя" (РК0196И008831).

Об'єкт дослідження: професійно-педагогічна підготовка вчителя.

Предмет дослідження: підготовка вчителя до формування творчої особистості учня середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

Мета дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні моделі та визначенні змісту і форм підготовки вчителя до формування творчої особистості учня середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу, виявленні психолого-педагогічних умов їх реалізації в системі вузівської та післядипломної професійної освіти вчителя.

Концепція дослідження.

Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня як цілісна система, будується на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне - вона є складовою професійної загальнопедагогічної підготовки вчителя; як особливе - має свою специфіку, зумовлену особливостями й закономірностями

творчого процесу і формування творчої особистості; як індивідуальне - відображає залежність підготовки від особистісних якостей учителя і рівня його творчої педагогічної діяльності.

Теоретико-методологічною основою підготовки вчителя до формування творчої особистості учня є модель педагогічної творчості вчителя, яка відображає функції означеної підготовки: когнітивну, діагностичну, процесуальну. Водночас модель визначає мету і зміст підготовки вчителя, має прогностичну спрямованість, гнучко і динамічно враховує зміни в розвитку творчих можливостей, психолого-педагогічних взаємовідносинах суб"єктів навчально-виховного процесу.

Сформованість творчої особистості учня можна вивчати через рівень розвитку його творчих можливостей. Творчі можливості учня реалізуються не тільки в предметній діяльності, а й у самому процесі його життя, самореалізації як засобі самоствердження, самовираження і саморозвитку. Готовність вчителя до забезпечення розвитку творчих можливостей учня є домінуючою метою його професійної підготовки. Творча педагогічна діяльність, у процесі якої реалізуються професійні можливості вчителя і здійснюється творчий розвиток його особистості, є засобом формування творчої особистості учня в навчально-виховному процесі.

Провідна ідея дослідження полягає в доцільності підготовки вчителя до формування творчої особистості учня за умов її спрямування на розвиток його творчих можливостей у суб"єкт-суб"єктній взаємодії в системі "вчитель-учень". Досягти цього можна шляхом підготовки вчителя до реалізації в навчально-виховному процесі принципів педагогічної творчості (діагностики, оптимальності, взаємозалежності, фасілітації, креативності, доповнення, варіантності, самоорганізації), які ґрунтуються на ідеях гуманізації освіти і концепції особистісно-орієнтованого навчання.

Основні положення концепції знаходять своє відображення в загальній гіпотезі дослідження.

Загальна гіпотеза дослідження полягає в тому, що підготовка вчителя до формування творчої особистості учня набуває ефективності, якщо її зміст ґрунтується на теоретичних і методичних засадах, які відображають специфіку процесу формування творчої особистості, враховують закономірності творчого процесу, взаємозалежність і взаємозумовленість розвитку творчих можливостей учнів і рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

Загальна гіпотеза знаходить свій прояв у часткових гіпотезах, а саме:

1. Суттєвим у підготовці вчителя до формування творчої особистості учня є його готовність до зміни характеру взаємодії вчителя і учня в навчально-виховному процесі: від суб"ект-об"єктної до суб"ект-суб"єктної взаємодії, яка проявляється не тільки в предметному плані, а й у зміні особистісного розвитку кожного суб"єкта.

2. У процесі підготовки вчителя до формування творчої особистості учня, засвоєння ним теоретичних і методичних знань, а також в організації навчально-виховного процесу він має бути зорієнтованим на розвиток творчих можливостей учня, на врахування специфіки цього процесу в конкретних умовах навчальної діяльності.

3. Ефективність функціонування моделі підготовки вчителя до формування творчої особистості учня зумовлюється позитивними зрушеннями в рівнях розвитку творчих можливостей учня і творчої педагогічної діяльності вчителя.

Відповідно до предмета, мети, гіпотез визначено основні завдання дослідження.

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і стан підготовки вчителя до формування творчої особистості учня в системі вузівської та післядипломної професійної освіти вчителя.

2. Розробити теоретичну модель педагогічної творчості вчителя (сутність, зміст, структура, критерії) як основи його підготовки до формування творчої особистості учня.

3. Теоретично обґрунтувати і визначити зміст підготовки вчителя до формування творчої особистості учня середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

4. Розкрити та експериментально перевірити організаційно-методичні умови розвитку творчої педагогічної діяльності вчителя як засобу формування творчої особистості учня.

5. Обґрунтувати психолого-педагогічні та методичні засади діяльності вчителя щодо формування творчої особистості учня в навчально-виховному процесі.

6. Експериментально перевірити ефективність функціонування розробленої теоретичної моделі педагогічної творчості вчителя в системі вузівської та післядипломної професійної освіти фахівця.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія пізнання; основні положення системного підходу як методологічного способу

пізнання педагогічних фактів, явищ, процесів; концептуальні положення теорії творчості, психолого-педагогічної науки в галузі професійної підготовки вчителя, зокрема, підготовки до розвитку особистості учня в процесі навчання; особистісно-діяльнісний, особистісно-орієнтований та системно-цілісний підходи до розгляду функціонування системи "вчитель-учень".

Теоретичну основу дослідження становлять положення, які ґрунтуються на:

- психологічній теорії творчої особистості та її розвитку (Г.О.Балл, Б.Д.Богоявленська, Т.В.Галкіна, Р.М.Грановська, Л.Б.Срмолаєва-Томіна, В.Н.Козленко, О.Н.Лук, В.О.Моляко, Л.Г.Олексієва, Я.О.Пономарьов, В.А.Семиченко та ін.);

- психологічних концепціях визначення здібностей (Б.Г.Ананьєв, К.К.Платонов, С.Л.Рубінштейн, Б.О.Федоришин, В.Д.Шадриков та ін.);

- психолого-педагогічній теорії особистості та її розвитку в процесі діяльності (Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський, В.С.Мерлін, Г.С.Костюк, Н.Ф.Тализіна, Б.М.Теплов та ін.);

- виявленні механізмів розвитку творчої особистості вчителя (В.О.Лісовська, В.О.Кан-Калик, І.Г.Канєвська, Н.В.Кичук та ін.);

- визначенні педагогічної майстерності та педагогічної творчості вчителя, умов їх розвитку (В.І.Андрєєв, Ю.К.Бабанський, В.І.Загвязинський, І.А.Зязюн, Л.М.Лузіна, О.Г.Мороз, М.М.Поташник, Н.М.Тарасевич та ін.);

- психолого-педагогічних основах управління навчально-виховним процесом (В.І.Бондар, Ю.В.Васильєв, Б.С.Кобзар, В.І.Маслов, Р.Х.Шакуров та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, перевірки гіпотез використані загальнонаукові методи:

- а) теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, моделювання, систематизація, узагальнення теоретичних та дослідних даних);

- б) емпіричні (анкетування, контрольні тести, інтерв'ю, діалог, дискусія, спостереження, самоспостереження, обговорення, метод рейтингу, самооцінка, констатуючий та формуючий експерименти, ретроспективний аналіз педагогічного досвіду автора).

Експериментальні дані оброблялися за допомогою методів математичної статистики, комп'ютерної техніки, аналізувалися графічно.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося у три етапи протягом 1987-1996 років.

На першому етапі (1987-1989) вивчався стан розробки даної проблеми в її теоретичному і прикладному аспектах. Було розроблено програму і модель дослідження, висунуто загальну гіпотезу, сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, визначено програму подальшої дослідної роботи.

На другому етапі (1989-1995) були розроблені і теоретично обгрунтовані концепція, методики експериментальної роботи, виконана основна експериментальна частина дослідження, систематизовані й проаналізовані результати експериментальної роботи, здійснено узагальнення основних експериментальних даних у теоретичному і прикладному (методичному) аспектах, а також впроваджено результати дослідження в педагогічну практику вищих педагогічних і середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів.

На третьому етапі (1994-1996) остаточно проаналізовано матеріали формуючого експерименту, внесено корективи у формулювання концептуальних положень, систематизовано і узагальнено весь дослідний матеріал та викладено результати дослідження у монографії [1] та навчальному посібнику, який затверджений Міністерством освіти України для студентів вищих педагогічних навчальних закладів [2].

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (м.Київ), Київському міському педагогічному коледжі, а також у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах Мінського, Ватутінського та Дніпровського районів м.Києва.

Констатуючий експеримент проводився у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах м.Києва, Київської, Дніпропетровської, Чернігівської, Черкаської, Івано-Франківської, Житомирської областей. Всього дослідженням було охоплено 2830 учнів, 310 педагогів, 155 керівників зазначених закладів, 2010 студентів вищих педагогічних навчальних закладів. У формуючому експерименті брали участь 488 учнів, 172 вчителі середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів Ватутінського, Дніпровського та Мінського районів м.Києва, 848 студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- вперше розроблена та обгрунтована теоретична модель педагогічної творчості вчителя як основа підготовки фахівця до

формування творчої особистості учня, яка відображає когнітивну, діагностичну і процесуальну функції підготовки вчителя до означеної діяльності, визначає її мету і зміст; розроблено і науково обгрунтовано зміст підготовки вчителя до формування творчої особистості учня в системі вузівської та післядипломної професійної освіти;

- подальший розвиток дістали форми професійної підготовки вчителя; основні дефініції процесу формування творчої особистості учня і творчої педагогічної діяльності вчителя; методики вивчення та критерії визначення рівнів сформованості творчої особистості учня і творчої педагогічної діяльності вчителя; психолого-педагогічні та методичні засади діяльності вчителя в формуванні творчої особистості учня у навчально-виховному процесі.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- визначено сутність педагогічних понять, які поглиблюють розуміння процесу підготовки вчителя до формування творчої особистості учня (творча особистість учня, творчі можливості учня, творча активність учня, етапи творчої навчальної діяльності, педагогічна творчість вчителя, творча педагогічна діяльність вчителя, її рівні та критерії тощо);
- обгрунтовано положення щодо пріоритету формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі в умовах реформування системи освіти на гуманістичних засадах;
- теоретично обгрунтовано зміст підготовки вчителя до формування творчої особистості учня;
- виявлено закономірності формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі та розвитку творчої педагогічної діяльності вчителя;
- визначено умови реалізації творчих професійних можливостей вчителя та шляхи їх розвитку;
- розкрито можливості використання теоретичних моделей для дослідження процесу професійної підготовки вчителя та визначення його ефективності.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що розроблено і впроваджено:

- навчально-тематичні плани і програми з спецкурсу та навчального курсу "Основи педагогічної творчості вчителя" для педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів;

- навчальний посібник з основ педагогічної творчості вчителя (для студентів і викладачів вищих педагогічних навчальних закладів);

- методичні рекомендації з формування творчої особистості учня (для студентів і викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, учителів, керівників середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів);

- навчально-тематичні плани і програми навчальних курсів з розвитку педагогічної творчості вчителя та потенційних можливостей учня, з основних напрямів розвитку нетрадиційних типів загальноосвітніх шкіл (для слухачів і викладачів факультетів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів);

- методичні рекомендації з розвитку педагогічної творчості вчителів (для керівників загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій);

- навчально-тематичні плани і програми початкової професійно-педагогічної підготовки старшокласників (для учнів і викладачів педагогічних класів);

- програму "Творчість" (для розвитку творчих можливостей учнів 1 - 4 класів) на допомогу вчителю початкової школи.

Основні концептуальні положення і рекомендації щодо підготовки вчителя до формування творчої особистості учня **впроваджувались** у систему професійної підготовки майбутніх учителів усіх спеціальностей, а також перепідготовки вчителів і керівників середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (м.Київ), у систему професійної підготовки студентів Київського міського педагогічного коледжу, в систему роботи з учителями середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів Мінського, Дніпровського та Ватутінського районів м.Кисва. Теоретичні і методичні положення дисертації використовувалися при розробці концепції педагогічної освіти України, положень про середні загальноосвітні навчально-виховні заклади нового типу. Протягом усього періоду теоретико-експериментальної роботи автор особисто брала участь в апробації і практичній реалізації розроблених положень і рекомендацій, займаючись викладацькою, навчально-методичною, організаційною діяльністю при підготовці майбутніх учителів, на факультеті підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (м.Київ), Київському міському педагогічному коледжі, а також у процесі надання науково-консультативної, методичної допомоги

керівникам і вчителям середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів України, міським та районним відділам освіти.

Особистий внесок автора в одержанні наукових результатів полягає у:

- теоретичному обґрунтуванні та розробці моделі підготовки вчителя до формування творчої особистості учня;
- визначенні змісту підготовки вчителя до формування творчої особистості учня;
- розробці методичного забезпечення для вчителя щодо формування творчої особистості учня, яке слугувало змістовим наповненням практичних і лабораторно-практичних занять із студентами і вчителями-практиками;
- подальшому розвитку форм навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів;
- розробці і впровадженні методик вивчення рівнів сформованості творчої особистості учня, розвитку творчих можливостей учнівського колективу, творчої педагогічної діяльності вчителя;
- розробці та впровадженні психолого-педагогічних і методичних засад щодо діяльності вчителя в формуванні творчої особистості учня у навчально-виховному процесі, а саме: забезпечення психолого-педагогічних умов розвитку творчих можливостей учня, стимулювання його творчої активності в процесі навчання, вибору форм творчої навчальної діяльності, виявлення можливостей змісту навчального матеріалу для формування творчої особистості учня.

Апробація результатів дисертації здійснювалася шляхом їх опублікування у 53 наукових та науково-методичних працях із загальним обсягом особистого внеску 55,4 друкованих аркушів. Основні положення і результати дослідження доповідалися на 5 міжнародних, 6 Всеукраїнських, 6 міжрегіональних та інших конференціях, семінарах, педагогічних читаннях у Запоріжжі, Кам'янці-Подільському, Кривому Розі, Києві, Одесі, Полтаві, Переяславі-Хмельницькому, Сумах, Умані, Харкові, Чернівцях, а також у Волгограді, Мінську. Автор безпосередньо брала участь в організації двох Всеукраїнських конференцій з проблеми дослідження (1993, 1994, м.Київ).

На захист виносяться:

1. Теоретична модель педагогічної творчості вчителя, компоненти якої відображають функції його підготовки до

формування творчої особистості учня: когнітивну, діагностичну і процесуальну.

2. Сукупність положень, які визначають специфіку процесу формування творчої особистості учня і творчої педагогічної діяльності вчителя.

3. Теоретичні засади визначення змісту підготовки вчителя до формування творчої особистості учня середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

4. Організаційно-методичні умови розвитку творчої педагогічної діяльності вчителя як засобу формування творчої особистості учня.

5. Психолого-педагогічні і методичні засади діяльності вчителя в формуванні творчої особистості учня в навчально-виховному процесі.

Вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічним обґрунтуванням його вихідних позицій, застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження; репрезентативністю вибірки, статистичними методами обробки експериментальних даних; поєднанням кількісного і якісного аналізу здобутих результатів, а також позитивними наслідками їх впровадження. У ході наукового пошуку здійснювався ретроспективний аналіз понад 20-річного досвіду роботи дисертанта в закладах освіти.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, п'яти додатків. Загальний обсяг дисертації 390 сторінок (без додатків). Робота містить 32 таблиці, 36 рисунків. Список використаних джерел включає 356 найменувань, з них 12 - іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовуються актуальність і доцільність дослідження обраної проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета, концепція, завдання, гіпотеза та методологія дослідження, розкриваються його наукова новизна, теоретичне і практичне значення, особистий внесок здобувача, формулюються основні положення, що виносяться на захист, висновки про впровадження результатів дослідження.

У першому розділі - *"Педагогічна творчість вчителя як основ форми формування творчої особистості учня"* - розглянута педагогічна творчість вчителя як проблема сучасної педагогіки, виявлено її сутність та специфічні ознаки, сучасний стан підготовки вчителя до формування творчої особистості учня середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу, тенденції підготовки майбутні:

вчителів до творчої професійної діяльності. З урахуванням цього визначається теоретичний зміст понять "творчість", "педагогічна творчість вчителя", обґрунтовується теоретична модель педагогічної творчості вчителя.

Поняття "педагогічна творчість вчителя" ґрунтується на визначенні сутності такого феномена - як творчість. В дослідженні проаналізовано філософський (М.О.Бердяєв, Г.Гиргинов, С.О.Грузенберг, А.М.Кочергін, А.Г.Спіркін, В.А.Цапок та ін.), соціальний (В.І.Журавльов, Л.В.Сохань, В.А.Тихонович, В.І.Шинкарук та ін.) та психолого-педагогічний (Л.С.Виготський, І.Г.Канєвська, Н.В.Кичук, В.О.Моляко, К.К.Платонов, Я.О.Пономарьов, С.Л.Рубінштейн та ін.) аспекти визначення поняття "творчість", механізми творчого процесу (А.В.Брушлинський, П.К.Енгельмейєр, Г.Є.Журавльов, Г.Нойнер, В.Калвейт, Х.Клейн та ін.), взаємозв'язок категорій творчості і діяльності (Г.С.Батищев, Д.Б.Богоявленська, Л.С.Виготський, П.Ф.Кравчук, В.С.Швірев та ін.). На основі аналізу зроблено висновок, що творчість є цілісним процесом реалізації та самореалізації особистості. В процесі творчості реалізуються творчі можливості особистості і відбувається їх розвиток. Особливості процесу творчості полягають у тому, що його перебіг впливає на результат, який виражається не тільки предметно, а й проявляється у зміні самого суб'єкта творчості.

Поняття "педагогічна творчість вчителя" в психолого-педагогічній літературі трактується по-різному. Як правило, воно розглядається: з точки зору творчого процесу педагога (Ю.К.Бабанський, В.О.Кан-Калик, М.Ф.Ломонова, М.Д.Нікандров, О.І.Піскунов, М.М.Поташник, Л.І.Рувинський, Н.Д.Хмель та ін.), як інтегративна якість особистості вчителя (З.С.Левчук, Л.М.Лузіна, В.О.Лісовська та ін.), як критерій якісного становлення особистості вчителя (Н.В.Кичук). Виховання і самовиховання творчої особистості як один із напрямів педагогіки творчості розглядає в своїй монографії В.І.Андрєєв. Неоднозначність визначень педагогічної творчості приводить до неоднозначних підходів у вирішенні проблеми підготовки до неї учителів у ракурсі наведених означень.

Вивчення стану підготовки вчителів до формування творчої особистості учня, умов для педагогічної творчості вчителів підтвердили актуальність обраної теми дослідження. За результатами констатуючого експерименту (310 респондентів) 46,6% учителів практиків не змогли відповісти, розвитку яких творчих якостей учнів вони приділятимуть увагу в процесі навчання, якщо поставлять

за мету формування творчої особистості учня. Решта вчителів назвали не більше п'яти якостей. Аналіз стану підготовки майбутніх учителів до формування творчої особистості учня засвідчив, що вони, в цілому, чітко усвідомлюють основні професійні якості, необхідні сучасному вчителю, інтуїтивно відчують критерії творчої педагогічної діяльності, але повною мірою не набувають необхідних знань, умінь і технологій, потрібних для ефективного формування творчої особистості учня середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

У дисертації визначення педагогічної творчості вчителя і її специфічних ознак ґрунтується на основних положеннях психолого-педагогічної системи В.О.Сухомлинського, у якій педагогічна творчість учителя включається у поняття педагогічної культури (техніки, технології взаємодії майстра і об'єкта його праці). З іншого боку, Я.О.Пономарьов встановив зв'язки творчості з психологічними якостями особистості і визначив творчість як "механізм розвитку", як "взаємодію, що веде до розвитку".

З цих позицій педагогічна творчість вчителя визначена нами як особистісно-орієнтована розвивальна взаємодія суб'єктів навчально-виховного процесу (вчителя і учня), зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямована на формування творчої особистості учня та підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя. У розділі виділені й обґрунтовані основні ознаки педагогічної творчості вчителя. При цьому формування творчої особистості учня в навчально-виховному процесі розглядається як процес фасілітації, тобто полегшення, сприяння творчій навчальній діяльності учня, стимулювання його творчої активності.

Підготовку вчителя до формування творчої особистості учня ми визначили як об'єктивний творчий процес, що ґрунтується на таких закономірностях: зумовленість потребами соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, стратегічними завданнями реформування освіти в Україні; органічне входження в систему загальнопедагогічної підготовки вчителя; відповідність змісту і форм підготовки сучасному рівню розвитку психолого-педагогічної науки і педагогічної практики; зумовленість специфікою та закономірностями творчого процесу і процесу формування творчої особистості; залежність від особистісних якостей учителя та рівня його творчої педагогічної діяльності.

Підготовку вчителя до формування творчої особистості учня ми розглядаємо як складову його загальнопедагогічної підготовки, якій інваріантно притаманні такі специфічні функції: когнітивна, діагностична, процесуальна. Когнітивна функція підготовки спрямована на поглиблення теоретичного і практичного психолого-педагогічного базису вчителя з проблем педагогіки і психології творчості; формування педагогічного мислення і стилю спілкування вчителя як творчих процесів. Діагностична функція підготовки забезпечує оволодіння вчителем методами оцінювання рівнів сформованості творчої особистості учня і творчих можливостей учнівського колективу з метою їх врахування при організації навчально-виховного процесу, пізнання і усвідомлення вчителем власного рівня творчої педагогічної діяльності. Процесуальна функція підготовки відображає формування в учителя умінь щодо організації навчально-виховного процесу з урахуванням психолого-педагогічних чинників, які впливають на ефективність розвитку творчих можливостей учнів.

Теоретико-методологічною основою підготовки вчителя до формування творчої особистості учня є розроблена модель педагогічної творчості вчителя. З позицій системного підходу означена модель включає три взаємопов'язаних компоненти: когнітивний, діагностичний та процесуальний, які відображають відповідні функції підготовки. Водночас теоретична модель педагогічної творчості вчителя визначає мету і зміст підготовки фахівця до формування творчої особистості учня. Основними критеріями ефективності функціонування моделі є: позитивна динаміка сформованості творчої особистості учня і підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

Підготовку вчителя до педагогічної творчості доцільно здійснювати в системі вузівської та післядипломної професійної освіти вчителів, керівників шкіл, практичних психологів, безпосередньо в ході методичної роботи в школі, в районі, а також під час професійної орієнтації учнів на педагогічну професію.

Для реалізації теоретичної моделі педагогічної творчості в процесі психолого-педагогічної підготовки вчителя в наступних розділах дисертації розкривається значення змісту кожного компонента моделі та змістоутворюючих його частин.

Наукове обґрунтування змісту підготовки вчителя до педагогічної творчості включає такі етапи: теоретико-методологічне обґрунтування основних дефініцій процесу формування творчо

особистості учня і творчої педагогічної діяльності вчителя; розробку методичного забезпечення і технологій для вчителя щодо формування творчої особистості учня та включення їх у зміст підготовки: методик оцінювання сформованості творчої особистості учня, творчих можливостей учнівського колективу, рівня творчої педагогічної діяльності вчителя; виявлення організаційно-методичних умов розвитку творчої педагогічної діяльності вчителя; розробку психолого-педагогічних і методичних засад діяльності вчителя з формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі; проведення педагогічного експерименту для виявлення ефективності запропонованої моделі. Логіка структури змісту підготовки вчителя до формування творчої особистості учня відповідає логіці його наукового обґрунтування. У структурі змісту зазначеної підготовки вчителя виділяються такі компоненти: за видом організації руху змісту - аудиторний і позааудиторний; за компонентним складом змісту - теоретичний, емпіричний, практичний; за способом навчально-пізнавальної діяльності - репродуктивний і пошуково-дослідницький. У розділі викладено їх характеристику.

У другому розділі - *“Теоретичні засади визначення змісту підготовки вчителя до формування творчої особистості учня”* - здійснено теоретико-методологічне обґрунтування основних дефініцій процесу формування творчої особистості учня. З цих позицій визначаються поняття “творча особистість учня”, “творчі можливості учня”, “творча активність”, “творчий процес”, “творча діяльність”.

Підготовка вчителя до цілеспрямованого формування творчої особистості учня неможлива без цілісного уявлення про природу творчої особистості взагалі, її специфіку, якості. На основі розглянутих соціальних та психолого-педагогічних підходів до визначення творчої особистості в дослідженні обґрунтовується теоретична модель творчої особистості учня, визначається структура його творчих можливостей, розкривається методика і технологія вивчення рівнів сформованості творчої особистості учня і творчих можливостей учнівського колективу, визначення вчителем оптимального рівня взаємодії з учнями в процесі навчання.

Дослідники проблеми творчої особистості, як правило, не дають визначення творчої особистості, а розглядають її певні специфічні риси (інтелектуальні, характерологічні, особливості мотиваційної сфери тощо) і визначають творчу особистість як таку, якій зазначені риси притаманні (В.І.Андрєєв, Р.М.Грановська, Г.Лейтс, О.Н.Лук, Н.В.Кичук, Н.Т.Петрович; Х.Х.Андерсон, Б.Гизелін, Г.Я.Розен,

К.В.Тейлор, З.Петрасинський та ін.), або поняття творчої особистості розглядають через поняття творчого стилю діяльності, творчої активності (Л.Б.Єрмолаєва-Томіна, Н.В.Козленко, Н.Ю.Посталюк С.Арієті, Е.Девіс, А.Маслоу, К.Роджерс та ін.). Предметом дискусії залишається проблема переважного впливу на творчу активність особистості внутрішніх або зовнішніх факторів, які сприяють її розвитку.

У дисертації відповідно до розглянутих теорій проаналізовані риси і типи творчої особистості, стадії, які вона проходить у своєму розвитку, методи і прийоми діагностики і розвитку її творчих якостей. На основі узагальнення результатів даного етапу дослідження зроблено висновки, що визначення творчої особистості і її структури досить варіантне, оскільки творча особистість як феномен є категорією теорії особистості, теорії діяльності, теорії творчості. Єдиної концепції структури творчої особистості не існує. Це пов'язано з тим, що не існує загально визнаної структури особистості, а є лише різні (за К.К.Платоновим, за А.Г.Ковальовим, за В.С.Мерліним та ін.) підходи до її побудови та тлумачення. Виходячи з означення особистості як системної соціальної якості індивіда, яка формується у спільній діяльності та спілкуванні і характеризується його включеністю у суспільні відносини, ми визначили творчу особистість як суб'єкт творчих соціальних відносин та продуктивної творчої діяльності. Ми припустили, що фундаментом творчої особистості є її креативність, детермінантою якої виступає творча активність індивіда у її визначенні як нестимульованої зовнішньої пошукової і перетворюючої діяльності (С.Арієті, Е.Девіс, Ф.Фарлей). Творча діяльність особистості розглядається нами як творчий процес, тобто процес, у результаті якого виникає якісно нове, творче досягнення, яке не міститься у вихідних умовах (Г.Нойнер, В.Калвейт, Х.Клейн). Ми виходили з положення, що творча активність може набувати або не набувати характеру творчої діяльності залежно від того, чи притаманні їй властивості творчого процесу. За таких умов поняття творчої активності і творчої діяльності розглядалися як нерівнозначні.

У розробленій теоретичній моделі творчої особистості учня виділяються внутрішні передумови творчості ("креативне ядро" - природжене) та набуте (додаткові мотиви, характерологічні особливості, творчі уміння та індивідуальні особливості психічних процесів), що формується і розвивається у процесі навчання та життєдіяльності учня. Оскільки природжене і набуте в особистості

дитини в педагогічному процесі відокремити майже неможливо, то для дослідження процесу формування творчої особистості учня нами вводиться поняття творчих можливостей особистості. Виходячи із концепцій визначення здібностей Б.Г.Ананьєва, В.Д.Шадрикова і професійних здібностей Б.О.Федоришина, в дисертації творчі можливості розглядаються як такі, що відображають індивідуальні особливості розвитку і прояву творчих якостей особистості і зумовлюють її здатність до творчості. Водночас підкреслюється, що творчі можливості - це відносно самостійна, динамічна система творчих якостей особистості, пов'язана з її інтелектом, умовами розвитку, яка формується, розвивається, проявляється в творчій діяльності і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з оточуючою дійсністю.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що кожен прояв творчих можливостей учня в навчальній діяльності визначається: природженими задатками, особливостями нейрофізіологічної сфери; індивідуальними особливостями психічних процесів; творчими умінями, які пов'язані з природженими задатками, набутим досвідом, організацією сенсорних і моторних полів мозку; спрямованістю на творчу діяльність; характерологічними особливостями.

Виходячи з цього, сформованість творчої особистості учня визначається рівнем розвитку його творчих можливостей.

На підставі аналізу відомих досліджень у галузі психології і педагогіки творчості, стану розв'язання проблеми у практиці, а також виходячи з того, що творчі можливості особистості реалізуються не тільки в предметній діяльності, а й в самому процесі життя, самореалізації як засобу самоствердження через самовираження і саморозвиток, нами обґрунтована система творчих якостей особистості учня, яка відображає його спрямованість на творчу діяльність, характерологічні особливості, творчі уміння та індивідуальні особливості психічних процесів. У розділі викладено характеристику означених якостей і критерії їх оцінювання. Виділені творчі якості особистості учня були покладені в основу структури його творчих можливостей та розробленого структурно-компонентного методу оцінювання сформованості творчої особистості учня зокрема, творчих можливостей учнівського колективу взагалі. Оцінювання проводилося методом незалежних характеристик, кількісно рівень сформованості творчої особистості учня визначався коефіцієнтами розвитку його творчих можливостей.

Аналіз закономірностей розвитку в учнів мотивів характерологічних якостей, творчих умінь, психічних процесів дозволив теоретично обґрунтувати і розробити профілі творчої особистості учня. У дисертації подана їх класифікація (мотиваційно-характерологічний; рівномірно-розвинутий; евристичний; евристично-мотиваційний; евристично-характерологічний) і розкрито зміст.

Знання творчих можливостей кожного учня дає змогу проаналізувати творчі можливості учнівського колективу і виробити оптимальну стратегію взаємодії вчителя з конкретним класом. Результати аналізу творчих можливостей учнівського колективу подаються графічно, динаміка їх зміни вивчається за допомогою профілів творчих можливостей класу.

Визначені етапи підготовки вчителя до застосування структурно-компонентного методу оцінювання творчих можливостей учнів: змістовий (знання творчих якостей учня, їх характеристик, критеріїв оцінювання), організаційний (вибір експертів, підготовка необхідної документації, створення умов), процесуальний (проведення оцінювання), аналітичний (обробка результатів, визначення творчого профілю учнівського колективу), прогностичний (визначення стратегії взаємодії з учнівським колективом, прогноз наслідків взаємодії).

У третьому розділі - *“Організаційно-методичні умови розвитку творчої педагогічної діяльності вчителя”* - розглядаються ознаки творчої педагогічної діяльності вчителя, методика їх оцінювання і самооцінювання; форми підготовки майбутніх учителів до педагогічної творчості, шляхи розвитку педагогічної творчості вчителів у системі післядипломної освіти; поняття “творчий учитель”, “творча педагогічна діяльність”.

Суттєвим у визначенні поняття “творчий учитель” є положення про те, що здатність учителя до педагогічної творчості характеризується не тільки високим рівнем педагогічної креативності (термін за В.О.Лісовською) і таким, що відповідає сучасним вимогам, рівнем володіння предметом, який викладається, але й набутими психолого-педагогічними знаннями та вміннями, які забезпечують ефективну суб”ект-суб”ектну взаємодію з учнями у розвитку їх творчих можливостей у навчально-виховному процесі.

Творчу педагогічну діяльність учителя ми визначаємо як педагогічну діяльність, якій притаманні властивості творчого процесу. На відміну від особистісного підходу вивчення процесу

формування творчої особистості учня, при дослідженні творчості вчителя визнається пріоритет діяльнісного підходу: творча професійна діяльність учителя розглядається як провідний фактор, що впливає на розвиток творчих можливостей учня і забезпечує його ефективність. Одночасно саме в процесі творчої професійної діяльності розкриваються творчі можливості педагога, відбувається їх реалізація та розвиток.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури і проміжних результатів нашого дослідження дістали подальший розвиток ознаки педагогічної креативності та були розроблені ознаки творчої педагогічної діяльності вчителя: рівні і критерії, які за своєю суттю є індивідуально - творчими і характеризують працю вчителя як процес творчий. У дисертації виділено п'ять підсистем творчої педагогічної діяльності вчителя: дидактична, виховна, організаційно-управлінська, громадсько-педагогічна, підсистема самовдосконалення. Теоретично обґрунтовується введення чотирьох рівнів творчої педагогічної діяльності вчителя: репродуктивного, раціоналізаторського, конструкторського, новаторського. Репродуктивний рівень передбачає діяльність вчителя на основі відомих методик, рекомендацій, досвіду, відбір тих, які найбільше відповідають конкретним умовам праці, рівням розвитку творчих можливостей учнів. Раціоналізаторський рівень передбачає внесення вчителем коректив у свою роботу, удосконалення, модернізацію існуючих рекомендацій, методик, досвіду відповідно до завдань реформування освіти на основі аналізу власного досвіду, конкретних умов своєї педагогічної діяльності, творчих можливостей учнів. Конструкторському рівню відповідає діяльність учителя в конструюванні власного варіанту вирішення педагогічної проблеми на основі набутого досвіду, самоаналізу своєї діяльності і знань творчих можливостей учнівського колективу, але з використанням відомих методик, рекомендацій тощо. Новаторський рівень передбачає, що вчитель розв'язує педагогічні проблеми на принципово нових засадах, які вирізняються оригінальністю, високою результативністю.

У дисертації обґрунтовується, що підготовка вчителя до формування творчої особистості учня в системі післядипломної освіти здійснюється в процесі методичної роботи (розвиток колективної творчості вчителів, регулювання комунікативних відносин, атестація педагогічних кадрів, індивідуальні форми методичної роботи) і в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (навчальний

курс з основ педагогічної творчості). У розділі проаналізовані ефективні форми підвищення кваліфікації вчителів в системі методичної роботи, зокрема, діяльність творчих динамічних груп з проблеми розвитку творчих можливостей учнів у навчально-виховному процесі.

Підготовка вчителя до суб"єкт-суб"єктної взаємодії у навчально-виховному процесі пов"язана з усвідомленням ним власного рівня творчої педагогічної діяльності, здатністю до самооцінки, визначення напрямів професійного самовдосконалення, самовираження. Саме тому важливим аспектом означеної підготовки вчителя є залучення його до вивчення творчої праці колег. Враховуючи це, нами розроблена методика і технологія оцінювання рівня творчої педагогічної діяльності вчителя з урахуванням самооцінки. Графічно рівень творчої педагогічної діяльності вчителя відображається діаграмою. У системі методичної роботи середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу означені діаграми дозволяють керівнику школи простежити за динамікою творчого розвитку кожного педагога, методичних об"єднань, окремих груп учителів (наприклад, тих, котрі працюють в одному класі), педагогічного колективу в цілому. Результати такого аналізу використовуються також в процесі організації диференційованої, індивідуальної методичної допомоги вчителю в підвищенні рівня його творчої педагогічної діяльності.

У розділі аргументовано визначені шляхи розвитку педагогічної творчості вчителя, основні психолого-педагогічні умови, які сприяють творчій педагогічній діяльності, самореалізації особистості вчителя в процесі суб"єкт-суб"єктної взаємодії з учнем.

Використовуючи основні операційні функції управління (планування, організація, координування і коригування, контроль), проаналізовано можливості кожного етапу управлінського циклу для підготовки вчителів до педагогічної творчості. Позитивні наслідки такої роботи в експериментальних школах підтверджені підвищенням рівня творчої педагогічної діяльності окремих учителів, методичних об"єднань, педагогічного колективу в цілому, а також нівелюванням різниці в оцінюванні експертами та самооцінюванні рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

Реалізація змісту підготовки майбутніх вчителів до формування творчої особистості учня здійснюється під час вивчення навчального курсу з основ педагогічної творчості. Провідними організаційними формами навчально-пізнавальної діяльності студентів є: аудиторні

(лекції, семінари, практичні, лабораторно-практичні) і позааудиторні (курсова, дипломна робота, уроки творчості, навчально-дослідні роботи, олімпіади, вивчення педагогічного досвіду).

У дисертації наводяться дані щодо експериментальної перевірки: курсу з основ педагогічної творчості вчителя для студентів вищих педагогічних навчальних закладів і університетів (108 годин; зміст підготовки вчителя до формування творчої особистості учня безпосередньо опрацьований автором дисертації); курсу з розвитку педагогічної творчості вчителів та потенційних можливостей учнів для слухачів і викладачів факультетів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (36 годин); матеріалів для проведення семінару для керівників шкіл нового типу з основних напрямів розвитку нетрадиційних типів шкіл (72 години); курсу початкової професійно-педагогічної підготовки старшокласників, у який, зокрема, включені питання, пов'язані з сутністю і специфікою педагогічної творчості вчителя, для 10-11 педагогічних класів (268 годин).

У четвертому розділі - *"Психолого-педагогічні і методичні засади діяльності вчителя по формуванню творчої особистості учня у навчально-виховному процесі"* - на основі виявлення специфіки процесу формування творчої особистості учня розглядаються основні дидактичні поняття означеного процесу; підготовка вчителя до забезпечення психолого-педагогічних умов, організаційних форм творчої навчальної діяльності учнів, застосування методів і прийомів стимулювання їх творчої активності на уроці.

У розділі теоретично обґрунтовується і розкривається зміст сформульованих принципів педагогічної творчості вчителя: діагностики (передбачає організацію навчально-виховного процесу з урахуванням результатів оцінювання рівнів розвитку творчих можливостей учнів і творчої педагогічної діяльності вчителя); оптимальності (виражає необхідність вибору форм, методів і засобів навчання залежно від рівнів розвитку творчих можливостей учнів і конкретних умов педагогічної праці); взаємозалежності (відображає взаємозумовленість творчого особистісного розвитку суб'єктів взаємодії в системі "вчитель-учень"); фасілітації (забезпечення психолого-педагогічних умов для формування творчої особистості учня та педагогічної творчості вчителя); креативності (виявлення можливостей змісту навчального матеріалу для посилення його орієнтації на формування творчої особистості учня); доповнення (посилення розвитку творчих можливостей учнів за рахунок реалізації додаткового змісту в організаційних формах навчально-пізнавальної

діяльності в позаурочний час); варіантності (виражає необхідність подолання одноманітності змісту, форм, методів навчання самоорганізації (відображає особливості управління процесом формування творчої особистості учня).

Формуванню творчої особистості учня значною мірою сприяє створення умов для реалізації та самореалізації ним власних творчих можливостей у навчально-виховному процесі. У зв'язку з цим цілком зрозуміло стає важливість оволодіння вчителем уміння організовувати творчу навчальну діяльність учня.

У процесі підготовки вчителя до планування творчої навчальної діяльності учнів слід враховувати, що творчість учнів на уроці можлива (як і творчість взагалі), коли їхня праця спрямовуватиметься на розв'язування певних суперечностей або проблеми. Саме тому вчителя необхідно готувати до планування та реалізації на уроці творчих ситуацій, органічно пов'язаних із змістом навчального матеріалу конкретного уроку. Нами з'ясовано, що потрібні ситуації можна створювати в процесі: розв'язування творчих задач; навчальних проблем; дискусій; критичного аналізу прочитаного; виконання різноманітних творчих завдань; навчально-експериментальної і дослідницької діяльності; розвивальної гри тощо. Нами обгрунтована доцільність підготовки вчителя до проведення нестандартних уроків. До них ми відносимо уроки, позбавлені звичних шаблонів у структурі, на яких доміганта часу віддається творчій ситуації. У розділі проаналізовані основні типи нестандартних уроків, які застосовуються в практичній діяльності вчителів.

Доведено, що ефективність створення сприятливих умов для розвитку творчих можливостей учнів під час навчання значною мірою залежить від урахування основних закономірностей і етапів творчого процесу. На основі аналізу виділених у науковій літературі основних етапів означеного процесу визначено психолого-педагогічну структуру творчої навчальної діяльності учня і умови її організації.

Виходячи із закономірностей творчого процесу, сформульовані вимоги до: вивчення відповідного навчального предмета, дотримання яких сприяє розвитку творчих можливостей учнів; вибору змісту навчального матеріалу; авторських програм вивчення навчального предмета для учнів з високим рівнем творчих можливостей.

Проаналізовано основні евристичні методи, які застосовуються для розвитку творчих можливостей учнів у навчально-виховному

процесі, та розроблено етапи підготовки вчителя до застосування методу колективного пошуку оригінальних ідей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, спостереження і вивчення педагогічної діяльності вчителів, творчої навчальної діяльності учнів дозволили виявити основні фактори, що впливають на ефективність взаємодії вчителя з учнями у процесі навчання: оптимальний (кількісний і якісний) склад творчих груп учнів; шкідливість ранньої спеціалізації; необхідність опосередкованого педагогічного управління творчою навчальною діяльністю учнів; негативний вплив на результати творчої навчальної діяльності суперництва і конкуренції.

У розділі визначено основні умови (психологічні й педагогічні) ефективності застосування методів і прийомів стимулювання творчої активності учнів на уроці. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та здобутків педагогічної практики розглянуто такі важливі означені методи і прийоми, як-от: стимулювання зацікавленості, творчого інтересу; використання цікавих аналогій; створення ситуацій емоційного переживання; застосування розвивальних ігор, методу відкриття; створення ситуацій з можливістю вибору; використання запитань, що стимулюють процеси мислення вищого рівня; підвищення стимулюючого впливу змісту навчального матеріалу. З метою реалізації останнього розглянуто особливості застосування вчителем навчальних і навчально-творчих задач. Зроблено висновок, що навчальна задача як форма організації змісту навчального матеріалу передбачає діяльність учня після того, як сформульовані мета та умова задачі. Навчально-творча задача передбачає діяльність учня в два етапи: формулювання проблеми та її безпосереднє розв'язання. Тому навчально-творча задача подається, як правило, у вигляді чітко визначеної мети діяльності та вимогами до останньої. Спільне для навчальних і навчально-творчих задач полягає в тому, що при їх розв'язанні залежно від рівня розвитку творчих можливостей для учнів можуть створюватись як репродуктивні, так і власне творчі ситуації. Доведено, що, використовуючи результати оцінювання творчих можливостей учнів, їх усіх можна залучити до розв'язання різноманітних творчих задач. У розділі знайшла подальший розвиток класифікація навчальних і навчально-творчих задач.

Підготовка вчителя до педагогічної творчості пов'язана з його умінням виявити можливості змісту навчального матеріалу для організації творчої навчальної діяльності учнів. Встановлено, що

орієнтацію процесу навчання на розвиток творчих можливостей учні доцільно здійснювати за допомогою таких основних чинників: аналіз і з'ясування можливостей змісту навчального матеріалу кожної дисципліни державного компонента навчальних планів для творчого особистісного розвитку учнів; введення у шкільний компонент навчальних планів додаткових курсів з метою заповнення прогалин розвитку специфічних якостей творчої особистості; застосування завдань, які ґрунтуються на відомих методах психологічної діагностики інтелекту особистості, а за змістом відповідають навчальному матеріалу. Для аналізу та виявлення можливостей змісту навчального матеріалу предметів державного компонента навчальних планів розроблені та експериментально перевірені аналітичні картки креативної орієнтації навчальних курсів. Застосування аналітичної картки дозволяє проаналізувати зміст навчального матеріалу конкретного предмета з метою ефективного формування творчої особистості учня в процесі його вивчення. Виявлення можливостей змісту навчального предмета є передумовою допустимої корекції з метою посилення його креативності. Крім того, такий підхід дає можливість після аналізу освітнього потенціалу навчального курсу підібрати такі навчальні і навчально-творчі задачі, які забезпечують ефективне використання змісту кожної теми для розвитку мотивів характерологічних особливостей, творчих умінь і психічних процесів, які зумовлюють здатність учня до творчості.

На основі узагальнення результатів вивчення утруднень вчителів щодо формування творчої особистості учня зроблено висновок, що значною мірою вони пов'язані із забезпеченням оптимального розвитку психічних процесів, які є важливими для творчості. За таких умов необхідна підготовка вчителя до розвитку цих якостей особистості в процесі додаткових навчальних курсів і факультативів. У розділі сформульовано вимоги до змісту додаткових навчальних курсів. Для посилення ефективності розвитку творчих можливостей учнів 1-4 класів розроблено та експериментально перевірено навчальний додатковий курс "Творчість", головне завдання якого полягає у посиленні розвитку саме тих психічних процесів і творчих умінь дитини, які важливі для формування творчої особистості і на розвиток яких, виходячи із змісту та обсягу навчального матеріалу вчителю недостатньо часу на уроці. Курс був розроблений нами з участю вчителів гімназії "Троєщина" м.Києва. В цьому ж розділі наводяться розроблені для підготовки вчителя творчі ігри, які ґрунтуються на завданнях психологічної діагностики. При наповненні

змістом навчального матеріалу конкретного предмета їх можна застосовувати у навчально-виховному процесі для формування творчої особистості учня.

Ефективність функціонування теоретичної моделі педагогічної творчості вчителя експериментально перевірена в системі вузівської та післядипломної професійної освіти вчителя. У дисертації результати експерименту узагальнені в 21 таблиці, у 32 рисунках, з них: 30 графіків, 2 діаграми.

В експериментальних середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах ефективність функціонування моделі визначалася: зміною рівнів творчої педагогічної діяльності окремих учителів, методичних об'єднань, усього педагогічного колективу; динамікою зміни рівнів розвинутості творчих можливостей учнів, учнівських колективів, зміною їх творчих профілів. Позитивне зрушення щодо рівня творчої педагогічної діяльності вчителів експериментальних груп становило в середньому 0,6 (контрольні групи - 0,1; перехід учителя на вищий рівень діяльності відповідає зміні на 0,5). Це спостерігалось в тих випадках, коли різниця між оцінюванням і самооцінюванням рівня творчої педагогічної діяльності вчителя на початку експеримента не перевищувала 0,1. У тих випадках, коли зазначена різниця була 0,5 і вище, на кінець експерименту зрушення у рівнях творчої педагогічної діяльності становило в середньому 0,1, але при цьому різниця між оцінюванням і самооцінюванням нівелювалася. Водночас спостерігалися позитивні зрушення у рівнях творчої педагогічної діяльності методичних об'єднань експериментальних закладів від 0,4 до 0,7 (контрольний заклад - від 0 до 0,1). Вірогідність результатів педагогічного експерименту щодо ефективності функціонування змісту і форм підготовки вчителя до формування творчої особистості учня доведена за допомогою t-критерію нормального розподілу. З ймовірністю 0,96 було підтверджено, що є істотна відмінність у рівнях розвитку творчих можливостей учнів експериментальних і контрольних класів (див. табл.1).

Змістовий аналіз підготовки майбутніх учителів до формування творчої особистості учня в процесі вивчення навчального курсу з основ педагогічної творчості вчителя визначався рівнями "високий" - "середній" - "низький". Розподіл студентів (720 осіб) за цими рівнями є: до вивчення курсу: високий - 6,4%, середній - 11,5%, низький - 82,1%; після вивчення курсу: високий - 71,1%, середній - 24,9%,

Таблиця 1

**Результати ефективності функціонування моделі педагогічної творчості вчителя
як основи формування творчої особистості учня**

Класи	Кількість учнів		Загальна характеристика ознаки на кінець експерименту (коефіцієнти творчих можливостей учнів)	Середня похибка характеристики ознаки на кінець експерименту		Вірогідність експерименту		Відмінність	
									Класи
	експериментальні	контрольні	експериментальні	контрольні	експериментальні	контрольні	p	t	істотна
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1-3	102	20	0,71	0,58	0,014	0,017	0,96	>2	так
2-3	83	38	0,74	0,65	0,02	0,014	0,96	>2	так
5-7	38	20	0,66	0,53	0,03	0,02	0,96	>2	так
6-8	39	23	0,69	0,54	0,028	0,01	0,96	>2	так
9-11	82	43	0,77	0,57	0,02	0,01	0,96	>2	так

низький - 4%. Для керівників середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів (120 осіб), які вивчали курс з основ педагогічної творчості вчителя на факультеті підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, розподіл за вищеозначеними рівнями є: до вивчення курсу: високий - 3,4%, середній - 12,8%, низький 83,8%; після вивчення курсу: високий - 88,8%, середній - 11,2%.

У загальних висновках викладено основні результати теоретичної та методичної розробки проблеми підготовки вчителя до формування творчої особистості учня середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу в системі вузівської та післядипломної освіти.

ВИСНОВКИ

1. Науковий аналіз проблеми дослідження та сучасних методологічних концепцій загальнопедагогічної підготовки вчителя дав змогу виявити сутність тенденцій підготовки вчителя до творчої професійної діяльності (виховання творчої особистості майбутнього вчителя, формування його творчого потенціалу; розвиток творчих здібностей вчителя; виховання соціальної активності, професійно-педагогічної спрямованості мислення; формування педагогічної майстерності; підготовка до самостійної та науково-дослідної роботи) і обґрунтувати доцільність розробки теоретичних і методичних основ підготовки вчителя до формування творчої особистості учня за умов реформування освіти в Україні на гуманістичних засадах.

2. На підставі вивчення психолого-педагогічної літератури, визначення базових понять, аналізу передового педагогічного досвіду розроблена модель педагогічної творчості вчителя, яка є теоретико-методологічною основою підготовки вчителя до формування творчої особистості учня, визначає мету і зміст цієї підготовки. Водночас її компоненти відображають сутність когнітивної, діагностичної і процесуальної функцій підготовки вчителя до формування творчої особистості учня.

Поняття "педагогічна творчість вчителя", яке становить основу теоретичної моделі підготовки вчителя до формування творчої особистості учня, відображає специфіку, характер і особистісно-орієнтоване спрямування суб"єкт-суб"єктної взаємодії вчителя і учня в навчально-виховному процесі, самореалізацію і розвиток творчих можливостей як учня, так і вчителя в особистісному і соціальному планах.

3. Визначення змісту підготовки вчителя до формування творчої особистості учня базувалося на теоретико-методологічному

обґрунтуванні дефініції процесу формування творчої особистості учня, методу оцінювання і технології вивчення рівнів сформованості творчої особистості учня і творчих можливостей учнівського колективу, з яким вчитель вступає у взаємодію. Таке обґрунтування є основою визначення теоретичної моделі творчої особистості учня, структури його творчих можливостей, розробки методичного забезпечення для підготовки вчителя до формування творчої особистості учня, що складає зміст когнітивного і діагностичного компонентів моделі педагогічної творчості вчителя.

4. Дослідження організаційно-методичних умов розвитку творчої педагогічної діяльності вчителя сприяє визначенню змісту та форм підготовки вчителя до формування творчої особистості учня: дозволяє визначити ознаки педагогічної креативності та розглядати їх як напрями виховання і самовиховання творчої особистості вчителя при його підготовці; виділити ознаки творчої педагогічної діяльності вчителя - критерії і рівні. Для оцінювання і самооцінювання рівня творчої педагогічної діяльності вчителя виділено п'ять підсистем (дидактична, виховна, організаційно-управлінська, громадсько-педагогічна та підсистема самовдосконалення) і визначено чотири рівні (репродуктивний, раціоналізаторський, конструкторський, новаторський) творчої педагогічної діяльності вчителя.

5. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня в системі післядипломної освіти має здійснюватися в процесі методичної роботи (розвиток колективної творчості вчителів, регулювання комунікативних відносин, атестація педагогічних кадрів, індивідуальні форми методичної роботи) і в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (навчальний курс з основ педагогічної творчості). Основною формою підготовки майбутніх вчителів до формування творчої особистості учня є навчальний курс з основ педагогічної творчості, який передбачає аудиторні та позааудиторні організаційні форми навчально-пізнавальної діяльності студентів.

6. Ефективність підготовки вчителя до формування творчої особистості учня зумовлена його підготовкою до реалізації у навчально-виховному процесі принципів педагогічної творчості: діагностики, оптимальності, взаємозалежності, фасілітації, креативності, доповнення, варіантності, самоорганізації. Це вимагає від учителя теоретичних знань і практичних умінь щодо створення сприятливих умов для розвитку творчих можливостей учнів;

організації творчої навчальної діяльності учнів з урахуванням основних закономірностей і етапів творчого процесу; застосування методів і прийомів стимулювання творчої активності учнів у процесі навчання; врахування і використання можливостей змісту навчального матеріалу; викладання додаткових курсів з розвитку специфічних якостей творчої особистості. Виявом ефективності функціонування моделі педагогічної творчості вчителя є підвищення рівнів розвитку творчих можливостей учня та творчої педагогічної діяльності вчителя.

7. Теоретично і методично обґрунтовані положення щодо підготовки вчителя до формування творчої особистості учня були покладені в основу розробки навчально-тематичних планів, програм і навчального посібника, методичних рекомендацій з основ педагогічної творчості вчителя для студентів і викладачів вищих педагогічних навчальних закладів і університетів, вчителів-практиків і керівників середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладів. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня повинна стати невід'ємним компонентом його загальнопедагогічної підготовки.

Результати дослідження дають підстави вважати, що вихідна методологія є правильною, визначені завдання реалізовані, мета досягнута, сукупність одержаних наукових висновків має важливе значення для теорії і практики підготовки вчителя до навчання і розвитку учнівської молоді. Реалізація основних положень дослідження спрямовується на якісне перетворення існуючої педагогічної практики підготовки вчителя до формування творчої особистості учня, а також на подальший розвиток теоретико-методологічних засад психолого-педагогічної підготовки вчителя в умовах гуманізації національної освіти.

До подальших напрямів досліджень цієї важливої проблеми вважаємо за доцільне віднести такі, як:

- підготовка вчителя до формування творчої особистості учня у системі виховної роботи;
- теорія і методика розвитку творчих можливостей учнів у процесі викладання окремих предметів;
- розвиток педагогічної креативності студентів вищої школи;
- розробка методик вивчення розвитку творчих можливостей учнів різних вікових груп;
- розробка педагогічних технологій роботи з обдарованими учнями та ін.

Проведене дослідження дозволяє висловити такі рекомендації Міністерству освіти України:

-сприяти створенню кафедр педагогічної творчості як самостійних підрозділів (або груп у складі кафедр педагогіки) у вищих педагогічних навчальних закладах III - IV рівнів акредитації;

-сприяти впровадженню навчальних курсів з основ педагогічної творчості у вищих педагогічних навчальних закладах II рівня акредитації;

-виступити організатором розробки комплексної програми із створення методичного забезпечення державного компонента змісту загальної середньої освіти щодо формування творчої особистості учня.

Основний зміст дисертації відображено в 53 публікаціях загальним обсягом - 55, 4 друкованих аркушів, серед яких:

Монографії:

1. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. - К.: Поліграфкнига, 1996. - 407 с. - 24,2 др.арк.

Навчальні посібники, навчально-методичні матеріали:

2. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчальний посібник. - К.: ІСДОУ, 1994. - 112 с. - 6,53 др.арк.

3. Сысоева С.А. Координирующая деятельность директора общеобразовательной школы в процессе внутришкольного контроля: Методические рекомендации для слушателей ФППК организаторов народного образования. - К.: РУМК Минпроса УССР. - 1987. - 20 с. - 1,16 др.арк.

4. Скульский Р.П., Сысоева С.А. Педагогическое творчество учителя: Учебно-тематический план и программа спецкурса для студентов педагогических институтов и университетов. - К.: КГПИ имени А.М.Горького. - 1990 г. - 51 с. - 2,1 др.арк.(авторських - 1,1 др.арк.)

5. Основи педагогічної творчості вчителя: Навчально-тематичний план і програма курсу для педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів / С.О.Сисоєва, В.І.Барко, І.В.Бушовський та ін. / За ред. С.О.Сисоєвої. - К.: КДПІ, 1992. - 32 с. - 1,86 др.арк. (авторських - 1 др.арк.).

6. Сысоева С.О., Вайнола Р.Х. Педагогическая диагностика творческих способностей школьников: Методические рекомендации для руководителей органов народного образования, общеобразовательных школ, учителей, классных руководителей и преподавателей кафедр педагогического мастерства и

- педагогического творчества. - К.: КГПИ им.Горького, 1990. - 28 с. - 1,1 др.арк. (авторських - 0,8 др.арк.)
7. Сысоева С.А., Побирченко Н.А. Основные направления развития нетрадиционных видов общеобразовательных школ: Учебно-тематический план курса для слушателей и преподавателей ФППК ОНО. - К.: КГПИ, 1991. - 5 с. - 0,3 др.арк.(авторських- 0,15 др.арк.).
8. Острроверхова Н.М., Сисоева С.О. Навчально-тематичні плани і програми початкової професійно-педагогічної підготовки старшокласників до діяльності організаторів народної освіти (ч.1, X клас).- К.: КДПІ, 1991. - 40 с. - 2,33 др.арк. - (авторських - 1,2 др.арк.).
9. Сисоева С.О. Діяльність керівника загальноосвітньої школи з розвитку педагогічної творчості вчителів: Методичні рекомендації. - К.: РУМК, 1991. - 20 с. - 1,16 др.арк.
10. Острроверхова Н.М., Сисоева С.О. Учбово-тематичні плани і програми початкової професійно-педагогічної підготовки старшокласників до діяльності організаторів народної освіти (ч.2, XI клас). - К.: КДПІ, 1992. - 44 с. - 2,56 др.арк. (авторських - 1,3 др.арк.).
11. Даниленко Л.І., Сисоева С.О. Діяльність керівника школи з розвитку педагогічної творчості вчителів та потенціальних можливостей учнів: Навчально-тематичний план і програма курсу для слухачів та викладачів ФППК. - К.: КДПІ. - 1992. - 17 с. - 0,74 др.арк. (авторських - 0,5 др.арк.).
12. Сисоева С.О., Вайнола Р.Х. Творчі можливості учнів та оцінка рівня їх сформованості: Методичні рекомендації для керівників загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій, учителів та класних керівників. - К.: ІСДО, 1993. - 20 с. - 1,16 др.арк. (авторських - 0,9 др.арк.).
13. Ніколенко О.С., Онищук Л.А., Сисоева С.О. Творчість: Навчально-тематичні плани і програми розвитку творчих можливостей молодших школярів для вчителів, керівників загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій, студентів та викладачів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів (I клас) // Початкова школа. - 1994. - №6. - С.41-44.- 0,7 др.арк. (авторських - 0,4 др.арк.).

Наукові статті, тези:

14. Сысоева С.А., Сазоненко А.С. Надёжный индикатор // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР. - 1986. - №7. - С.49-53. - 0,4 др.арк. (авторських - 0,3 др.арк.).

15. Сисоєва С.А. Лицом к школе // Под знаменем ленинизма. - 1989. - №5. - С.76-79. - 0,4 др.арк.
16. Борисова Л.М., Сисоєва С.О. Якою бути раді по народній освіті // Радянська школа. - 1990. - №11. - С.79-81. - 0,6 др.арк. (авторських - 0,5 др.арк.)
17. Сисоєва С. Идти к молодёжи // Политика и время. - 1991. - № 5. - С.8-11. - 0,5 др.арк.
18. Лакоза Н., Сисоєва С. А бабочек ловили ... раки // Народное образование. - 1991. - №10. - С.74-76. - 0,8 др.арк. (авторських - 0,5 др.арк.).
19. Сисоєва С.А., Вайнола Р.Х. Педагогическая диагностика творческих способностей школьников // Тези доповідей міжвуз. наук. конф. "Проблема самореалізації особистості в педвузі і загальноосвітній школі". - К.: КДПІ. - 1990. - С.67-68. - 0,2 др.арк.(авторських - 0,1 др.арк.).
20. Сисоєва С.А. Педагогические условия самореализации личности учителя общеобразовательной школы // Тези доповідей міжвуз. наук. конф. "Проблема самореалізації особистості в педвузі і загальноосвітній школі". - К.: КДПІ. - 1990. - С.124-125. - 0,2 др.арк.
21. Сисоєва С.О. Підготовка студентів до педагогічної творчості // Матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. "Науково-педагогічні проблеми підготовки вчителя. у вузі". - К.: КДПІ. - 1991. - С.262 - 263. - 0,1 др.арк.
22. Сисоєва С.О. Керівництво розвитком педагогічної творчості вчителів // Актуальні питання демократизації життя школи: Методичні рекомендації. - К.: НДІ педагогіки України. - 1992. - С.63-65. - 0,2 др.арк.
23. Гузій Н.В., Сисоєва С.О. Педагогічна творчість у системі підготовки вчителя музики // Тези республ. наук.-практ. конф. "Шляхи удосконалення художньо-естетичної освіти учнівської молоді в умовах відродження національної культури". - 1992. - С.126-127. - 0,2 др.арк. (авторських - 0,1 др.арк.).
24. Сисоєва С.А. Подготовка будущих учителей к педагогическому творчеству // Развитие педагогического творчества в системе непрерывного образования: Сб. научн. труд. АПН СССР. - Запорожье. - 1991. - С.27-31. - 0,5 др.арк.
25. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість як умова вільного саморозвитку майбутнього вчителя // Наукові записки. - К.: УДПУ. - 1993. - С.109-110. - 0,1 др.арк.

26. Сисоєва С.О., Фадеєв М.Ю. Розвиток творчих здібностей учнів педучилища при аналізі конкретних педагогічних ситуацій // Тези доповідей міжвуз. наук.-прак. конф. "Актуальні проблеми підготовки вчителя". - Умань: УДПІ імені П.Г.Тичини. - 1990. - С.16-17. - 0,2 др.арк. (авторських - 0,1 др.арк.).
27. Сисоєва С.О. Дослідження творчої педагогічної діяльності вчителя // Збірник матеріалів Міжнар. наук. конф. "Я.А.Коменський і педагогічна сучасність". - Одеса. - 1992. - С.205-207. - 0,3 др.арк.
28. Сисоєва С.О., Вайнола Р.Х. Педагогічна оцінка вихователем рівня креативності особистості // Виховання основ духовної культури. - Суми: МКВВП "Мрія". - 1992. - С.112-117. - 0,5 др.арк. (авторських - 0,4 др.арк.).
29. Сисоєва С.О. Дослідження творчої педагогічної діяльності вчителя // Наукові записки. - К.: КДПІ. - 1994. - С.114-115. - 0,1 др.арк.
30. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість як умова вільного саморозвитку майбутнього вчителя // Тези Всеукр. наук. конф. "Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності". - К.: ІСДО. - 1993. - С.168-169. - 0,1 др.арк.
31. Сисоєва С.А., Вайнола Р.Х. Проблема формування творчої особистості школяра // Педагогическое творчество: теоретические аспекты: Сб. науч. тр. - Запорожье: ЗОИУУ. - 1994. - С.33-39. - 0,5 др.арк. (авторських - 0,4 др.арк.).
32. Білієнко Л.Б., Сисоєва С.О. Вивчаємо творчу діяльність педагога // Рідна школа. - 1993. - № 11-12. - С.63-66. - 0,5 др.арк. (авторських - 0,3 др.арк.).
33. Сисоєва С.О. Абетка мови і світу // Сучасність. - 1994. - № 2. - С.158-159. - 0,1 др.арк.
34. Сисоєва С.О. Про деякі шляхи підвищення результативності розвитку творчих можливостей учнів // Тези доповідей Всеукр. наук. конф. "Актуальні проблеми розвитку творчих можливостей учнів". - К.: ІСДОУ. - 1994. - С.171-172. - 0,2 др.арк.
35. Ніколенко О.С., Онищук Л.А., Сисоєва С.О. Творчість (II клас) / Початкова школа. - 1995. - №1. - С.45-47. - 0,8 др.арк. (авторських - 0,5 др.арк.).
36. Ніколенко О.С., Онищук Л.А., Сисоєва С.О. Про програму "Творчість" для молодших школярів // Тези доповідей Всеукр. наук. конф. "Актуальні проблеми розвитку творчих можливостей учнів". - К.: ІСДОУ. - 1994. - С.143-145. - 0,2 др.арк. (авторських - 0,1 др.арк.).

37. Ніколенко О.С., Онищук Л.А., Сисоєва С.О. Творчість (III клас) // Початкова школа. - 1995. - №2. - С.27-29. - 0,7 др.арк. (авторських - 0,5 др.арк.).
38. Ніколенко О.С., Онищук Л.А., Сисоєва С.О. Творчість (IV клас) // Початкова школа. - 1995. - №7. - С.38-40. - 0,7 др.арк. (авторських - 0,5 др.арк.).
39. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість вчителя як основа формування творчої особистості учня // Навчально-виховні заклади на шляху реформування. - К.: МПП "Друкар". - 1996. - С.105-111. - 0,5 др.арк.
40. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість і професійна освіта // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф."Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку". - Ч. III. - Київ. - 1996. - С.31-33. - 0,3 др.арк.
41. Сисоєва С.О. Створення сприятливих умов для педагогічної творчості вчителів // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. - Суми: ВВП "Мрія" ЛТД. - 1994. - С.206-215. - 0,5 др.арк.
42. Сисоєва С.О. Специфіка педагогічного керівництва формуванням творчої особистості учнів // Матеріали міжрегіон. наук.-практ. конф. "Управління сучасними навчально-виховними закладами в системі освіти". - Запоріжжя: Наук. метод центр. - 1996. - С.241-244. - 0,4 др.арк.
43. Сисоєва С.О. Специфіка підготовки майбутнього вчителя до педагогічної творчості в умовах університету // Педагогічна освіта: досвід, проблеми, перспективи: Наук. метод. збірн. - Миколаїв. - 1996. - С.49-53. - 0,3 др.арк.
44. Сисоєва С.О. Деякі аспекти формування творчої особистості учня // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф."Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми".- Кн.3.- Чернівці: Митець. - 1996. - С.170-171. - 0,2 др.арк.
45. Сисоєва С.О. Підготовка майбутнього вчителя до творчої взаємодії з учнями // Єдність раціонального і емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах. - Харків. - 1996. - С.120-124. - 0,4 др.арк.
46. Сисоєва С.О. Проблема підготовки майбутніх вчителів до педагогічної творчості в умовах університету // Матеріали Всеукр. научн.-практ. конф. "Университетское педагогическое образование: опыт, проблемы и перспективы развития". - Симферополь. - 1996. - С.30-32. - 0,2 др.арк.

47. Сисоєва С.О. Про принципи творчої взаємодії вчителя з учнями // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. пр. - К.: УДПУ. - 1997. - С.21-27. - 0,3 др.арк.

Сисоєва С.О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 - професійна педагогіка. - Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ, 1997.

Дисертацію присвячено проблемі підготовки вчителя до формування творчої особистості учня середнього загальноосвітнього навчально-виховного закладу, яка розглядається як суттєва складова професійної загальнопедагогічної підготовки вчителя. На основі розробленої теоретичної моделі педагогічної творчості вчителя, компоненти якої відображають когнітивну, діагностичну, процесуальну функції означеної підготовки, у дисертації визначено її зміст і форми. Проведено теоретико-методологічне обґрунтування дефініцій процесу формування творчої особистості учня, творчої педагогічної діяльності, розроблено відповідне методичне забезпечення і технології підготовки вчителя. Експериментально перевірена ефективність функціонування запропонованої моделі. Основні результати впроваджені у систему вузівської та післядипломної професійної освіти вчителя.

Ключові слова: педагогічна творчість вчителя, творча особистість учня, творчі можливості учня, творча педагогічна діяльність вчителя, зміст підготовки, форми підготовки.

Сисоєва С.А. Теоретические и методические основы подготовки учителя к формированию творческой личности школьника. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 - профессиональная педагогика. - Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины, Киев, 1997.

Диссертация посвящена проблеме подготовки учителя к формированию творческой личности школьника среднего общеобразовательного учебно-воспитательного заведения, которая рассматривается как существенная составляющая профессиональной общепедагогической подготовки учителя. На основе разработанной

теоретической модели педагогического творчества учителя, компоненты которой отражают когнитивную, диагностическую, процессуальную функции подготовки, определены ее содержание и формы. Теоретико-методологически обоснованы дефиниции процесса формирования творческой личности школьника, творческой педагогической деятельности, разработаны соответствующее методическое обеспечение и технологии для подготовки учителя. Экспериментально проверена эффективность функционирования предложенной модели. Основные результаты внедрены в систему вузовского и последипломого образования учителя.

Ключевые слова: педагогическое творчество учителя, творческая личность школьника, творческие возможности школьника, творческая педагогическая деятельность учителя, содержание подготовки, формы подготовки.

Syssoeva S. A. Theoretical and methodical principles of teacher's training for pupil's creative personality formation. - Paper.

The dissertation for the degree of Doctor of Pedagogical Science. Specialization 13.00.04. - Professional Pedagogics. The Institute for Pedagogics and Psychology of Vocational Training at Academy of Pedagogic Sciences of Ukraine. Kyiv, 1997.

The dissertation is devoted to a problem of teacher's training for pupil's creative personality formation of secondary school, which is considered as an essential component of teacher's professional general pedagogical training. In the dissertation a theoretical model of teacher's pedagogical creative work is elaborated the components of which reflect cognitive, diagnostical, professional functions of training. The contents of training and forms of this model are determined as well. The theoretical and methodological basis of definitions of the process of forming of pupil's creative personality, creative and pedagogical activity are carried out and elaborated appropriate methodical providing and technologies for teacher's training. The efficiency of functioning of the proposed model has been tested. The main results are implemented in the system of higher educational institutions and teacher's subsequent professional training.

The key words: teacher's pedagogical creative work; pupil's creative personality; pupil's creative abilities; teacher's pedagogical and creative activity; the contents of training; the forms of training.

Syssoeva

Підписано до друку 01.09.97р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк.1,9. Обл.-вид. арк. 1,8.
Наклад 100. Зам. 240.

Відділ оперативної поліграфії
Центру Міжнародної освіти
227-12-75, 227-37-86

1122706

AB 38.415